

ФІЛОСОФІЯ

УДК 17:316.32(477)

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.14973680>

**Вплив філософії етики на формування сучасних суспільних норм в
Україні**

Поліщук Наталія Володимирівна,

доктор філософських наук, доцент, професор кафедри філософії,
Рівненський державний гуманітарний університет, м. Рівне, Україна,
<https://orcid.org/0000-0001-9498-4837>

Свідло Тетяна Миколаївна,

кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії,
Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського, м. Київ, Україна,
<https://orcid.org/0000-0002-4418-0109>

Сторожик Марина Іванівна,

викладач кафедри філософії, Київський політехнічний інститут імені Ігоря
Сікорського, м. Київ, Україна, <https://orcid.org/0000-0002-6412-5182>

Прийнято: 11.02.2025 | Опубліковано: 28.02.2025

Анотація: *Актуальність представленого дослідження зумовлена необхідністю глибокого аналізу ролі філософської етики в контексті сучасних суспільних трансформацій. Особливо гостро це питання постає в Україні, де*

на тлі численних криз виникає потреба в нових етичних орієнтирах для формування стійкої та єдиної громадянської спільноти. Мета дослідження — комплексне вивчення взаємозв'язку між філософською етикою, суспільними нормами та індивідуальною моральною свідомістю в контексті сучасних кризових явищ. Особлива увага приділяється українському досвіду, що дозволяє проаналізувати специфіку формування етичних орієнтирів у період соціальних трансформацій. Дослідження здійснено на основі комплексного підходу, що поєднує філософський та історико-культурний аналіз із кейс-стаді. Філософський аналіз виявив ключові етичні принципи, а історико-культурний дослідив еволюцію суспільних норм у різних контекстах. Дослідження підтвердило, що філософія етики відіграє фундаментальну роль у формуванні суспільних норм, особливо в умовах кризи. Аналіз ключових етичних концепцій (утилітаризм, деонтологія, етика чеснот) дозволив виявити їхній вплив на моральні орієнтації індивідів та соціальних груп. Виявлено, що культурні, соціальні та політичні фактори значною мірою впливають на трансформацію етичних норм, особливо в контексті сучасних українських реалій. Результати дослідження підтверджують, що філософські підходи можуть бути ефективним інструментом для розробки стратегій подолання сучасних етичних викликів. Проведене дослідження підтвердило значущу роль філософської етики у формуванні суспільних норм, особливо в умовах кризових ситуацій. Аналіз показав, що етичні орієнтири суспільства є результатом взаємодії культурних, соціальних та політичних факторів. Інтеграція філософських концепцій у суспільне життя сприяє розробці ефективних стратегій подолання сучасних викликів. Отримані результати відкривають перспективи для міждисциплінарних досліджень на стику філософії, соціології та політології, спрямованих на аналіз етичних аспектів сучасних глобальних викликів. Особливу увагу варто приділити вивченню впливу

екстремальних ситуацій на формування індивідуальних та колективних цінностей, а також розробці механізмів адаптації етичних норм до нових соціальних реалій.

Ключові слова: моральні принципи, соціальна відповідальність, культурні цінності, нормативні моделі, етична свідомість.

The Influence of Ethical Philosophy on the Formation of Modern Social Norms in Ukraine

Nataliia Polishchuk,

Doctor of Philosophical Sciences, Associate Professor, Professor of the
Department of Philosophy, Rivne State Humanitarian University, Rivne, Ukraine,
<https://orcid.org/0000-0001-9498-4837>

Tetiana Svidlo,

Doctor of Philosophy, Assistant Professor, National Technical University of
Ukraine “Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute”, Kyiv, Ukraine,
<https://orcid.org/0000-0002-4418-0109>

Maryna Storozhyk,

Teacher, National Technical University of Ukraine “Igor Sikorsky Kyiv
Polytechnic Institute”, Kyiv, Ukraine, <https://orcid.org/0000-0002-6412-5182>

Abstract: *The relevance of the presented study is due to the need for a deep analysis of the role of philosophical ethics in the context of modern social transformations. This issue is particularly acute in Ukraine, where, amid numerous crises, there is a need for new ethical guidelines for the formation of a stable and united civil society.*

The purpose of the study is a comprehensive examination of the relationship between philosophical ethics, social norms, and individual moral consciousness in the context of the current crisis. Particular attention is paid to the Ukrainian experience, which allows for an analysis of the specifics of the formation of ethical guidelines during periods of social transformation. The study is based on an integrated approach that combines philosophical, historical, and cultural analysis with a case study. The philosophical analysis reveals key ethical principles, while the historical and cultural analysis examines the evolution of social norms in different contexts. The study confirms that the philosophy of ethics plays a fundamental role in shaping social norms, especially in times of crisis. An analysis of key ethical concepts (utilitarianism, deontology, virtue ethics) has identified their impact on the moral orientations of individuals and social groups. It was found that cultural, social, and political factors significantly influence the transformation of ethical norms, particularly in the context of modern Ukrainian realities. The results of the study confirm that philosophical approaches can be an effective tool for developing strategies to overcome contemporary ethical challenges. The study highlights the significant role of philosophical ethics in shaping social norms, especially in times of crisis. The analysis shows that the ethical guidelines of society result from the interaction of cultural, social, and political factors. The integration of philosophical concepts into public life contributes to the development of effective strategies for addressing modern challenges. The results open up prospects for interdisciplinary research at the intersection of philosophy, sociology, and political science, aimed at analyzing the ethical aspects of contemporary global challenges. Particular attention should be paid to studying the impact of extreme situations on the formation of individual and collective values and the development of mechanisms for adapting ethical norms to new social realities.

Keywords: *moral principles, social responsibility, cultural values, normative models, ethical consciousness.*

Постановка проблеми. Суспільна норма — це динамічна категорія, що відображає еволюцію морально-етичних уявлень у соціумі [1]. Вона, на думку авторів дослідження, виступає як результат постійної взаємодії індивідів і соціальних інститутів, формуючи основу для соціальної кооперації та регуляції поведінки всередині соціального середовища. У сучасному глобалізованому світі, що характеризується швидкими змінами та наростаючою ентропією невизначеності, суспільні норми піддаються трансформації, спричиненої як внутрішніми, так і зовнішніми факторами. Філософія етики в цьому контексті відіграє роль інструменту, що дозволяє аналізувати ці зміни, осмислювати нові моральні дилеми та формулювати актуальні для сучасного українського суспільства нормативи поведінки.

Етика, як галузь філософського знання, спрямована на осмислення природи моральних принципів, оцінку нормативних моделей і їхньої ролі у формуванні суспільних відносин. Її основна мета полягає в конструюванні універсальних критеріїв доброчинності, які виходять за межі суб'єктивних чи ситуативних обмежень і орієнтовані на досягнення загального блага. Вплив етики на формування суспільних норм в Україні можна розглядати через призму кількох ключових аспектів.

Філософія етики є фундаментом для формування суспільної свідомості, визначаючи моральні орієнтири та норми поведінки. Завдяки критичному аналізу існуючих етичних систем, автори могли виявити їхні обмеження та розробити нові, більш адекватні сучасним реаліям. Особливо це актуально в умовах соціальних трансформацій, які супроводжуються переосмисленням традиційних цінностей. Етичні принципи відіграють ключову роль у

формуванні суспільної відповідальності, яка є необхідною умовою сталого розвитку. Соціальна відповідальність, заснована на етичних засадах, виявляється в турботі про навколишнє середовище, соціальну справедливість та майбутні покоління. У сучасному світі, де глобальні проблеми вимагають спільних зусиль, етична свідомість стає важливим інструментом міжнародного співробітництва.

Етична свідомість українського суспільства, як результат тривалого історичного розвитку, на погляд авторів, відображає складну взаємодію традиційних цінностей і сучасних викликів. Українська культура, з її акцентом на свободу, гідність та повагу до іншого, формує унікальні етичні орієнтири. При цьому, етичні норми не є статичними, а постійно переосмислюються та адаптуються до нових умов. Діалектичний характер такої свідомості полягає в поєднанні традицій та інновацій, стабільності та змін, що забезпечує її здатність відповідати на вимоги сьогодення.

Актуальність дослідження впливу філософії етики на формування сучасних суспільних норм в Україні зумовлена глобальними викликами, які радикально трансформують соціальну тканину суспільств. У контексті України, що переживає глибоку трансформацію, викликана військовим конфліктом та соціальною нестабільністю, питання етичних основ функціонування набувають особливої гостроти. Необхідність переосмислення морально-етичних орієнтирів є ключовим фактором для забезпечення сталого розвитку та суспільної злагоди. У свою чергу, у контексті глобалізації все гостріше постає потреба в універсальних етичних моделях, здатних регулювати міжкультурну взаємодію. Водночас, українське суспільство як таке, що перебуває в активній фазі трансформації, стикається з викликом формування нових суспільних норм, які б органічно поєднували універсальні

етичні принципи з національною специфікою та потребами забезпечення сталого демократичного розвитку.

Автори дослідження вважають, що дослідження впливу етики на формування нових суспільних норм в реаліях сучасної України є особливо актуальним в умовах викликів глобальної світової невизначеності. Зокрема, воно дає змогу зрозуміти, як моральні цінності формують ідентичність, впливають на політичні процеси та визначають напрямки розвитку українського суспільства. Аналіз взаємодії між моральними принципами, соціальною відповідальністю та культурними цінностями дозволяє розробити ефективні стратегії подолання соціальних конфліктів та побудови справедливого суспільства.

Варто звернути особливу увагу на недостатньо досліджений аспект взаємодії філософської етики та динаміки суспільних норм, особливо в умовах сучасних криз. Незважаючи на очевидний зв'язок між філософськими концепціями та реальними соціальними процесами, це питання залишається недостатньо розробленим, зокрема, в контексті вивчення впливу екстремальних ситуацій, таких як війна чи економічні потрясіння, на етичні орієнтири суспільства. Також потребує подальшого дослідження питання про взаємозв'язок індивідуальної етичної свідомості та колективних норм.

Одним з ключових питань сучасної етики є розуміння динамічної взаємодії між індивідуальною моральною свідомістю та колективними суспільними нормами. Особливо актуальним це питання стає в умовах екстремальних соціальних викликів, коли традиційні норми зазнають суттєвих трансформацій. Як особистісні моральні вибори та соціальна відповідальність індивідів впливають на формування та еволюцію загальноприйнятих норм? Яким чином філософія етики може запропонувати нові моделі адаптації суспільних норм до швидких соціокультурних змін і забезпечити їхню роль у

підтримці соціальної стабільності? Глибоке розуміння цих процесів є необхідним для розробки ефективних стратегій подолання сучасних соціальних викликів.

Дослідницький інтерес зосереджений на тому, як філософські концепції етики впливають на формування суспільних норм в Україні, особливо в умовах сучасних викликів. Автори у цій науковій праці аналізують, яким чином моральні імперативи, закладені в філософських системах, адаптуються до реалій українського суспільства, що переживає період значних соціальних трансформацій. Обраний підхід дозволяє зрозуміти, як універсальні етичні принципи трансформуються в контексті конкретних історичних та культурних особливостей.

Дослідження було проведене за допомогою комплексного методологічного підходу, що включав філософський аналіз, історико-культурний аналіз та case-study. Філософський аналіз дозволив визначити ключові етичні принципи, які лежать в основі формування суспільних норм. Історико-культурний аналіз дав змогу проаналізувати еволюцію цих норм у різних історичних та культурних контекстах. У дослідженні було використано case-study, що охоплює дослідження впливу суспільних норм на поведінку індивідів у різних соціальних контекстах, зокрема в умовах глобалізації та технологічних змін.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Нині, формування суспільних норм все частіше стає предметом наукових досліджень. Вивчення соціальних норм є міждисциплінарним напрямком, що об'єднує зусилля соціологів, психологів, антропологів, філософів та інших фахівців. Кожна з цих дисциплін пропонує свої унікальні перспективи на феномен соціальних норм, дозволяючи отримати більш повне і всебічне уявлення про їхню природу та функції. Зокрема, праця таких авторів, як І. Толстов, Я. Москвін [2],

присвячена питанню формування та функціонування нової етичної норми під час війни. Зусилля авторів зосереджено на пошук універсальних етичних принципів відновлення соціальної тканини суспільства в повоєнний період. В рамках поточного дослідження слід звернути особливу увагу на наукову працю такого вченого, як О. Г. Кобан [3]. Дослідником розглянуто питання функціонування норм суспільної моралі в роботі державних інституцій. Д. Р. Правосудько [4] висвітлює питання ролі сучасної сім'ї у формуванні морально-етичних принципів суспільства. Разом з попередньою працею, окремий дослідницький інтерес становить праця F. Vitolla та співавторів [5]. Авторами цього дослідження етична норма розглядається під призмою національних культур. Роль етики у професійній діяльності фахівця розглядає Л. Н. Штома [6].

Незважаючи на значну увагу, яку суспільство приділяє проблемі взаємодії етики та суспільних норм, низка важливих аспектів цього питання залишається недостатньо дослідженою. Зокрема, бракує глибоких наукових розвідок, присвячених специфіці взаємодії універсальних етичних принципів і локальних культурних цінностей в українському контексті. Особливо актуальним є питання адаптації загальнолюдських моральних імперативів до національних особливостей та їхньої ролі в процесі консолідації суспільства, яке переживає складний період трансформації.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). **Мета дослідження** полягає в аналізі взаємодії філософської етики, суспільних норм та індивідуальної моральної свідомості в умовах сучасних криз, зокрема, в українському контексті. Для досягнення поставленої мети було визначено наступні дослідницькі завдання:

1. Виявити взаємозв'язок між філософськими концепціями етики та конкретними проявами моральної поведінки індивідів та соціальних груп в умовах кризи.
2. Проаналізувати роль культурних, соціальних та політичних факторів у формуванні та зміні етичних норм.
3. Оцінити потенціал філософської етики для розробки ефективних стратегій подолання етичних викликів, пов'язаних зі сучасними кризами.

Виклад основного матеріалу дослідження. . Розмову про вплив філософії етики на формування сучасних суспільних норм, на думку авторів, варто розпочати з висвітлення основних теоретичних концепцій, на яких базується розвиток етичних поглядів. Такі філософські теорії етики, як утилітаризм, деонтологія та етика чеснот, пропонують різнопланові підходи до розуміння моральної поведінки як на індивідуальному, так і на колективному рівнях. Утилітаризм, як зауважує S. Liu [7] акцентує увагу на максимізації загального блага, пропонуючи оцінювати дії особистості з точки зору їхніх наслідків. Однак, утилітаристський підхід, на думку дослідника, має свої обмеження, що обумовлені раціональним вибором між різними видами суспільного блага, особливо в умовах кризи або невизначеності.

Деонтологія, за словами S. Reis-Dennis [8], навпаки, фокусується на дотриманні обов'язків та універсальних моральних принципів, незалежно від наслідків. А етика чеснот акцентує увагу на розвитку морального характеру індивіда [9]. Спираючись на апарат згаданих теорій етики можна більш всебічно аналізувати моральні дилеми, які виникають в умовах соціальних криз, та розробляти більш збалансовані стратегії морального вибору. У таблиці 1 представлена коротка характеристика згаданих теорій.

Таблиця 1

Порівняння основних філософських концепції етики та їх вплив на моральні норми

Філософська концепція	Ключові принципи	Вплив на моральну поведінку в умовах кризи	Приклад застосування в кризовій ситуації
Утилітаризм	Принцип максимальної користі для найбільшої кількості людей	Сприяє прийняттю рішень, орієнтуючись на загальне благо і добробут	Вибір гуманітарної допомоги під час війни
Деонтологія	Моральні обов'язки та права, незалежно від наслідків	Застосовується для захисту прав людини та дотримання моральних норм	Захист прав людини під час репресій
Етика чеснот	Формування морального характеру і чеснот у поведінці	Підкреслює роль моральних чеснот (відвага, чесність) при прийнятті рішень	Поведінка лідерів під час соціальних протестів

Джерело: створено авторами на основі [7; 8; 9]

Слід окремо зазначити, що деонтологічний підхід, який акцентує увагу на обов'язку та дотриманні універсальних моральних принципів, пропонує стабільну основу для моральної поведінки в умовах кризи. На противагу утилітаризму, деонтологія наголошує на інваріантності моральних норм, які не можуть бути відносні до ситуації. На думку авторів дослідження особливо важливим це стає в екстремальних умовах, коли спокуса поступитися принципами заради досягнення короткострокових цілей є найбільшою.

Етика чеснот, зі свого боку, доповнює деонтологію, фокусуючись на розвитку морального характеру. Якщо деонтологія відповідає на питання «Що я повинен робити?», то етика чеснот — на питання «Яким я повинен бути?». У кризових ситуаціях саме розвинені моральні якості, такі як мужність, співчуття та справедливість, дозволяють людям діяти етично навіть за відсутності чітких правил.

Слід наголосити на тому, що філософські концепції етики не є абстрактними теоріями, а мають безпосереднє практичне застосування. У кризових ситуаціях вони допомагають орієнтуватися в хаосі, приймати зважені рішення та діяти в інтересах більшого добра. Утилітаризм, деонтологія та етика чеснот надають інструменти для оцінки різних варіантів дій, передбачення їхніх наслідків та вибору найбільш морально обґрунтованого рішення. Завдяки цьому філософія етики стає невід’ємною частиною процесу формування стійкого й відповідального суспільства.

Авторами дослідження наголошено на тому, що філософські концепції етики, формуючи фундамент індивідуального морального компаса, виявляють свою особливу значимість у мінливих умовах суспільного буття. Зокрема, в умовах кризи, коли стійкі соціальні структури зазнають рецесії, а традиційні цінності піддаються переосмисленню, етичні норми стають своєрідними маяками, що допомагають орієнтуватися в складних моральних лабіринтах. Наприклад, утилітаризм, який визначає добро через максимізацію загального блага, пропонує конкретні інструменти для прийняття рішень в умовах обмежених ресурсів. Під час пандемії, коли медичне обладнання було в дефіциті, утилітарний підхід давав підстави для обґрунтування пріоритетності певних груп населення при розподілі вакцин. Однак, як показує досвід, утилітаристські розрахунки часто суперечать інтуїтивним уявленням про справедливість, що призводить до складних моральних дилем.

У складних умовах військового конфлікту, з якими нині зіткнулося українське суспільство, етичні теорії часто взаємодіють та доповнюють одна одну. Утилітаризм пропонує раціональний підхід до прийняття рішень, спрямований на досягнення найкращих результатів для більшості. Водночас, деонтологія нагадує про важливість дотримання моральних принципів, які не завжди збігаються з утилітарними розрахунками. Від цього, на думку авторів, виникає етичне протиріччя: що в цих умовах доцільніше вважати цінністю, суспільне благо для більшості населення та існування держави в її міжнародно визнаних кордонах, чи життя, здоров'я та добробут кожного окремого члена українського суспільства. Так, рішення про евакуацію цивільного населення з території активних бойових дій може бути обґрунтовано як утилітарними міркуваннями (зменшення страждань), так і деонтологічними (захист права на життя). Проте, коли виникають конфлікти між цими двома підходами, необхідно зважити всі аргументи і прийняти рішення, яке максимально відповідає моральним інтуїціям та загальнолюдським цінностям.

Деонтологія та етика чеснот пропонують різні перспективи на моральну поведінку в кризових ситуаціях. Деонтологічний підхід акцентує увагу на дотриманні обов'язків і правил, тоді як етика чеснот фокусується на розвитку моральних якостей індивіда. Обидва підходи мають свої переваги і обмеження. У реальному житті моральні рішення часто приймаються на стику цих двох підходів. Наприклад, журналіст, який дотримується деонтологічних принципів, водночас може демонструвати такі чесноти, як мужність і співчуття, висвітлюючи складні соціальні проблеми.

В українських реаліях, де суспільство переживає тривалі кризи, питання етики набуває особливої актуальності. Філософські концепції етики можуть допомогти зрозуміти, як формуються нові суспільні норми та як індивідуальні моральні вибори впливають на загальний стан суспільства [10]. Особливо

важливу роль у цьому процесі відіграють лідери, які здатні мобілізувати суспільство на спільні дії та сприяти формуванню більш справедливого і гуманного суспільства.

Культурний контекст формування етичних норм, на думку F. Vitolla та співавторів [5], це складне переплетення різних елементів: традицій, релігій, історичного досвіду, соціальних інститутів та ін. Згадані елементи взаємодіють між собою, формуючи унікальний культурний код, який визначає етичні орієнтири суспільства. Україна, з її багатонаціональним складом та різноманітними релігійними традиціями, є яскравим прикладом такого культурного багатоманіття. Традиційні українські цінності, такі як гостинність, повага до старших та взаємодопомога, є важливою частиною цього коду, але вони постійно переосмислюються та адаптуються до нових умов. Волонтерський рух, який виник у відповідь на виклики війни, демонструє, як традиційні цінності можуть набувати нових форм і відігравати важливу роль у сучасному суспільстві.

Вплив релігії на етичні норми нині є динамічним процесом. Історичні зміни, секуляризація суспільства та глобалізація можуть призводити до трансформації релігійних вчень та їхнього впливу на моральну свідомість. В українському контексті християнство, як і раніше, залишається важливим чинником формування етичних норм, проте його роль змінюється. Сучасні українці все частіше інтерпретують релігійні тексти в контексті сучасних викликів, що призводить до появи нових етичних дилем. Наприклад, питання про сумісність релігійних догматів і сучасних наукових знань, або про роль релігії у формуванні громадянської ідентичності.

Історичний досвід та культурне різноманіття взаємодіють між собою, сформували складний етичний ландшафт України. Науковці зазначають, що боротьба за незалежність сформувала в українців високу цінність свободи та

справедливості, які стали фундаментом для багатьох моральних орієнтирів [3]. Водночас, культурне різноманіття, характерне для України, створює умови для множинності етичних інтерпретацій. Наприклад, у західних регіонах, де сильніші католицькі традиції, акцент робиться на спільності та духовній гармонії, тоді як у південно-східних регіонах, з їхнім індустріальним минулим, більше уваги приділяється прагматичним підходам. Наприклад, конфлікт між традиційними цінностями та сучасними західними цінностями, або питання про етику у сфері бізнесу та політики.

Автори вважають, що у сучасному глобалізованому світі етичні норми перебувають у постійному русі. Культурний обмін, міграція та розвиток комунікаційних технологій сприяють розмиванню меж між культурами та формуванню нових етичних ландшафтів. В Україні цей процес проявляється у зростаючій різноманітності цінностей та ускладненні моральних дилем. Водночас, глобалізація створює нові можливості для діалогу між різними культурами та розробки універсальних етичних принципів, які могли б об'єднати людство перед обличчям спільних викликів.

Соціальні інститути є не просто відображенням існуючих моральних норм, а й активними учасниками процесу їх формування та трансформації. Сім'я, освіта, держава, релігійні організації та засоби масової інформації виступають потужними агентами соціалізації, передаючи наступним поколінням систему цінностей та норм. Водночас, соціальні інститути самі по собі піддаються впливу змін у суспільстві, що призводить до еволюції моральних норм. Особливо важливу роль у цьому процесі відіграють соціальні рухи та громадянське суспільство, які часто ініціюють соціальні зміни та формують нові етичні стандарти.

Сім'я, як первинний осередок соціалізації, відіграє визначальну роль у формуванні моральних цінностей індивіда. Саме в сімейному колі дитина

засвоює перші уроки доброти, справедливості, поваги та відповідальності [4]. Сімейні цінності, на думку вченого, передаючись з покоління в покоління, формують основу моральної свідомості людини. Однак, родина вбачається як не лише джерелом позитивних впливів. В умовах криз або соціальних потрясінь сімейні стосунки можуть зазнавати суттєвих змін, що, відповідно, впливає на формування моральних орієнтирів наступних поколінь. Наприклад, досвід війни може як зміцнити сімейні зв'язки, так і призвести до травматичних переживань, які вплинуть на формування моральних цінностей дітей.

Нині, освіта стикається з низкою викликів, пов'язаних зі швидкими соціальними змінами, розвитком технологій та глобалізацією. З одного боку, освіта має адаптуватися до нових умов і формувати у молоді навички, необхідні для життя в глобалізованому світі. З іншого боку, освіта повинна зберігати традиційні цінності, такі як гуманізм, толерантність та справедливість. Особливо важливо це в умовах криз, коли необхідно зберегти культурну ідентичність та сформувати у молоді стійкість до зовнішніх впливів.

Формування моральних норм є результатом взаємодії різних соціальних інститутів: сім'ї, освіти, держави, релігії та мас-медіа [11]. Кожен з цих інститутів має свій власний внесок у цей процес. Сім'я закладає фундамент моральної свідомості, освіта формує критичне мислення, держава встановлює правові рамки, релігія пропонує систему цінностей, а мас-медіа формує громадську думку. Взаємодія цих інститутів створює складну систему, яка впливає на моральні орієнтири суспільства [12].

Авторами зазначено, що соціальні зміни вимагають постійної моральної рефлексії. Усі соціальні інститути, повинні постійно переосмислювати власні цінності та принципи, адаптуючи їх до нових умов. Моральна рефлексія дозволяє виявляти і долати внутрішні суперечності, а також формувати більш

комплексні і всеосяжні етичні системи. В умовах глобалізації та швидких соціальних змін, здатність до моральної рефлексії є важливою умовою для виживання та розвитку будь-якого суспільства.

Нині ситуація в світі, характеризується глобалізаційними процесами, технологічним прогресом та різноманітними соціальними викликами, потребує постійного переосмислення етичних норм. На думку авторів, традиційні моральні системи, що формувалися протягом століть, стикаються з новими викликами, пов'язаними з розвитком біотехнологій, штучного інтелекту, а також з глобальними проблемами, такими як зміна клімату та нерівність. У цих умовах виникає необхідність розробки нових етичних концепцій, які б відповідали реаліям, що склалися.

Глобалізація, як зазначає в своїй праці М. F. V. Veribe [13], поєднуючи різні культури та цивілізації, створює умови для діалогу між різними етичними системами. Водночас, вона посилює конкуренцію між різними цінностями та ідеологіями, що може призводити до етичних конфліктів. Важливим завданням сучасної етики у зв'язку з цими викликами глобалізації є розробка універсальних принципів, які могли б об'єднати людей різних культур і забезпечити справедливе співжиття в глобальному світі.

Технологічний прогрес також ставить нові етичні питання. Розвиток штучного інтелекту, біотехнологій та інших інноваційних технологій відкриває перед людством нові можливості, але водночас створює ряд етичних дилем. Наприклад, питання про відповідальність за дії автономних систем, про використання генетичних модифікацій та про етичні аспекти трансгуманізму вимагають ретельного аналізу та розробки нових етичних норм [14].

Екологічна криза вимагає від нас переосмислення нашого місця у природі та ставлення до навколишнього середовища. Екологічна етика пропонує нову парадигму, яка ставить під сумнів антропоцентричний

світогляд і закликає до більш гармонійних відносин людини і природи. Принципи екологічної справедливості, сталого розвитку та між поколінної справедливості стають основою для формування нового світогляду, який визнає взаємозалежність людини і природи [15].

Сучасні етичні виклики, на переконання авторів, вимагають комплексного підходу, який охоплює різні сфери людського життя, особливо в контексті сучасних українських реалій. Формування нових етичних норм, на погляд авторів, є результатом взаємодії багатьох факторів, включаючи наукові відкриття, технологічний прогрес, соціальні зміни та культурні цінності. У цьому процесі беруть участь філософи, теологи, вчені, політики, громадські діячі та кожна окрема людина. Важливою роллю відіграють міжнародні організації, які можуть сприяти розробці універсальних етичних стандартів та забезпеченню їхньої імплементації на національному рівні. Роль громадянського суспільства в процесі формування нових етичних норм полягає його рушійній силі соціальних перетворень, яка повинна бути сфокусованою на формування принципово нових соціальних орієнтирів.

Процес формування нових етичних норм є результатом взаємодії різних соціальних акторів. Філософи, теологи, вчені, політики, громадські діячі та кожна окрема людина беруть участь у цьому процесі. Важливу роль відіграють міжнародні організації, які можуть сприяти розробці універсальних етичних стандартів та забезпеченню їхньої імплементації на національному рівні. Громадянське суспільство також відіграє важливу роль, виступаючи рушійною силою соціальних змін та формуючи нові моральні орієнтири.

В умовах сучасних глобальних викликів, зокрема збройного конфлікту, філософські концепції етики набувають особливої актуальності [2]. Український досвід демонструє ефективність застосування етичних принципів у вирішенні складних гуманітарних проблем. Зокрема, деонтологічний підхід

до прийняття управлінських рішень, що передбачає пріоритет моральних обов'язків над іншими міркуваннями, знаходить своє відображення в практиці гуманітарної допомоги та евакуації цивільного населення. Принципи етики чеснот, такі як чесність і співчуття, також відіграють важливу роль у діяльності благодійних організацій, які надають допомогу постраждалим від війни.

Етичні принципи відіграють все більш важливу роль у формуванні суспільної політики. Утилітаризм, як один з таких принципів, знаходить широке застосування в різних сферах. Наприклад, під час гуманітарних криз утилітаризм допомагає оптимізувати розподіл ресурсів, а в сфері екології — забезпечити баланс між економічними інтересами та збереженням довкілля [16]. Поєднання економічних, соціальних та екологічних аспектів у прийнятті рішень демонструє зростання розуміння необхідності відповідального ставлення до майбутніх поколінь. Аналіз наведених прикладів підтверджує теоретичне положення про те, що філософські концепції етики відіграють значну роль у формуванні моральних суджень та прийнятті рішень в складних ситуаціях. Результати дослідження демонструють актуальність застосування етичних принципів для вирішення сучасних соціальних проблем.

Висновки. Проведене дослідження підтвердило вплив філософських концепцій етики на формування моральної поведінки індивідів та соціальних груп, особливо в умовах кризи. Застосування case-study дозволив детально проілюструвати здатність різних етичних підходів визначати моральні орієнтири та впливати на прийняття рішень в екстремальних ситуаціях, зокрема, під час війн та економічних потрясінь. Аналіз українського контексту дозволив виявити вплив на етичні орієнтації суспільства історичного досвіду, релігійних переконань та культурного різноманіття суспільства. Отримані результати свідчать про те, що філософія етики відіграє важливу роль у розробці теоретичних засад для вирішення сучасних етичних проблем.

Отримані дані мають значний потенціал для практичного застосування. Розуміння механізмів, що впливають на моральні рішення в кризових ситуаціях, дозволяє розробити ефективні стратегії для формування етичної поведінки індивідів та соціальних груп. Результати дослідження можуть бути використані для розробки рекомендацій для політиків, соціальних працівників та інших фахівців, які працюють у сфері етики.

Перспективним напрямком подальших досліджень є міждисциплінарний аналіз взаємодії етичних теорій та соціальних практик у різних культурних і політичних контекстах. Особливу увагу слід приділити дослідженню етичних трансформацій, що відбуваються в умовах глобалізації та технологічних змін. Важливим завданням є розробка нових моделей етичного регулювання суспільних відносин, зокрема в умовах криз та катастроф.

Список використаних джерел

1. Gavrillets S., Tverskoi D., Sánchez A. Modelling social norms: An integration of the norm-utility approach with beliefs dynamics. *Philosophical Transactions of the Royal Society B*. 2024. № 379. Art. 20230027. DOI: 10.1098/rstb.2023.0027
2. Толстов І., Москвін Я. Етика в контексті миру та війни. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Філософія. Філософські перипетії»*. 2023. № 69. С. 15–20. DOI: 10.26565/2226-0994-2023-69-2
3. Кобан О. Г. Етична норма в діяльності інститутів громадянського суспільства. У Н. М. Оніщенко (ред.), *Громадянське суспільство як чинник модернізації сучасної держави: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Київ, 20 квітня 2021 року). Київ: Київський регіональний

центр НАПрН України, 2021. С. 55–59. URL https://lawmaking.academy/wp-content/uploads/KRC_conf_Aprel_2021___GS.pdf (дата звернення: 03.01.2025).

4. Правосудько Д. Р. Сім'я в сучасному суспільстві. *Український соціум: соціально-політичний аналіз сучасності та прогноз майбутнього: збірник матеріалів XXIV Всеукраїнської наукової конференції викладачів, молодих науковців і студентів* (м. Харків, 25 листопада 2022 р.). Харків: Право, 2022. С. 155–156. URL <https://philpapers.org/archive/TRESJO.pdf#page=155> (дата звернення: 03.01.2025).

5. Vitolla F., Raimo N., Rubino M., Garegnani G. M. Do cultural differences impact ethical issues? Exploring the relationship between national culture and quality of code of ethics. *Journal of International Management*. 2021 № 27(1). Art. 100823. DOI: 10.1016/j.intman.2021.100823

6. Штома Л. Н. Роль етики у професійній діяльності фахівця. *Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського. Серія : Педагогічні науки*. 2012. Т. 1. Вип. 36. С. 72–75. URL:

https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/6783/1/%D0%A0%D0%BE%D0%BB%D1%8C_%D0%B5%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B8.pdf (дата звернення: 15.01.2025).

7. Liu S. Development of contemporary utilitarianism. *The contemporary evolution and reform of utilitarianism*. Singapore: Springer, 2024. P. 175–199. DOI: 10.1007/978-981-99-7363-7_6

8. Reis-Dennis S. Disrespect for deontology. *The American Journal of Bioethics*. 2024. № 24(9). P. 56–58. DOI: 10.1080/15265161.2024.2377133

9. Шрамко Я. Аналітична нормативна етика і тенденції її розвитку. *Актуальні проблеми духовності*. 2022. № 23. С. 9–31. DOI: 10.31812/apm.5519

10. Прокопчук І., Боровиков О., Меленчук І. Перспективи розвитку адміністративного менеджменту та ділової етики в Україні: сценарії та

рекомендації. *Економіка та суспільство*. 2024. № 61. DOI: 10.32782/2524-0072/2024-61-31

11. Putri D. D. W., Simanjuntak M. B. Analysis of moral values in Tere Liye's novel "Pulang". *LITERACY: International Scientific Journals of Social, Education, Humanities*. 2022. № 1(1). P. 21–25. DOI: 10.56910/literacy.v1i1.218

12. Hammond P. E., Shibley M. A., Solow P. M. Religion and family values in presidential voting. *The rapture of politics*. New York: Routledge, 1994. P. 55–68. URL: <http://surl.li/rwefpl> (date of access: 03.01.2025).

13. Beribe M. F. B. The impact of globalization on content and subjects in the curriculum in Madrasah Ibtidaiyah: Challenges and opportunities. *At-Tasyrih Jurnal Pendidikan dan Hukum Islam*. 2023. № 9(1). P. 54–68. URL: <https://pdfs.semanticscholar.org/d6a3/cd0dd3f34af05f2a3f4add2004fccfe58ffc.pdf> (date of access: 03.01.2025).

14. Nguyen, A., Ngo H. N., Hong Y., Dang B., Nguyen B.-P. T. Ethical principles for artificial intelligence in education. *Education and Information Technologies*. 2023. № 28. P. 4221–4241. DOI: 10.1007/s10639-022-11316-w

15. Vadíková K. M. On the transformation of thinking on personal responsibility towards requirements of environmental ethics in Slovakia. *Studia Ecologiae et Bioethicae*. 2022. № 20(2). P. 15–25. URL: <https://www.cceol.com/search/article-detail?id=1055635> (date of access: 03.01.2025).

16. Квасниця Р. Б. Презентації моди в просторі воєнних руйнувань: етика та естетика парадоксальності. *Art and Design*. 2023. №3. С. 121–129. DOI: 10.30857/2617-0272.2023.3.10